

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

פרשת חיי שרה, תשע"ו
מספר 1143בית הספר ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

למה נמנו שנותיו של ישמעאל?

הרב ש' צבי טל (טייך)

אמוראים שונים שואלים בשני מקומות בתלמוד ובהקשרים שונים את השאלה שבכותרת המאמר, ולא כפרשנות לפסוק שבפרשתנו: "וְאֵלֶּה שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל" (כה:יז). דרך הבירור והדיוק בין הגרסאות השונות אני מבקש להציף את השאלה, אם לידיעת תולדות הגויים יש גם חשיבות כשלעצמה או שלתולדות הגויים יש חשיבות רק בהקשר של השלכותיהם על עם ישראל?

במסכת מגילה (טז ע"ב), תוך כדי דיון במצוות שונות, מוזכרת גם השאלה שבכותרת:

אמר רבה אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא: גדול תלמוד תורה יותר מכבוד אב ואם, שכל אותן שנים שהיה יעקב אבינו בבית עבר לא נענש. דאמר מר: למה נמנו שנותיו של ישמעאל כדי ליחס בהן שנותיו של יעקב...

דתניא: היה יעקב בבית עבר מוטמן ארבע עשרה שנה.

כלומר, כתיבת שנות חייו של ישמעאל נועדה רק ללמדנו מה עשה יעקב אבינו בארבע עשרה השנים הנעלמות מתולדות חייו, ובכך חשיבותה. על פי המדרש, יעקב לא נענש על הימנעותו מכיבוד אב, כי עסק בתורה, ורש"י בפירושו על מסכת מגילה שם מרחיב את הביאור: "למה נמנו שנותיו של ישמעאל - מה לנו למנות שנות הרשעים? להתייחס בהן שנותיו של יעקב [על ידי מנין שנות ישמעאל אנו למדין באיזה פרק משנות יעקב עברו עליו כל הקורות והמוצאות אותן]. מהן אנו למדין ששימש בבית עבר ארבע עשרה שנה". אם נדייק בלשונו של רבינו חננאל בפירושו לסוגיה, נשים לב שהוא לא ניגש לעיסוק בסוגיה זו מתוך פליאה גדולה, אלא שינה את הנוסח להיגד חיובי: "לא נמנו שנותיו של ישמעאל אלא כדי ליחס שנותיו של יעקב אבינו".

כך גם משמע מהתלמוד במסכת יבמות (סד ע"א) בסוגיה העוסקת בזוג שלא זכה להיבנות לאחר עשר שנות נישואין: "ת"ר נשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה - יוציא ויתן כתובה, שמא לא זכה להבנות ממנה. אף על פי שאין ראייה לדבר - זכר לדבר... ההוא מיבעי ליה לכדר' חייא בר אבא, דא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן: למה נמנו שנותיו של ישמעאל? כדי ליחס בהן שנותיו של יעקב". רש"י בפירושו שם כותב: "לייחס בהן - לידע שנותיו של יעקב בן כמה שנים היה כשהלך לבית עבר וכשעמד על הבאר... דגדול תלמוד תורה מכיבוד אב ואם שכל אותן שנים שהיה יעקב בבית עבר לא נענש עליהם".

אשר וייזר! מאיר כיוון הסתכלות דומה בדיונו בנושא אחר לגמרי, וטוען שכל מה שנכתב בתורה סובב סביב עם ישראל:

מצרים כשכנתה הגדולה והעשירה של ארץ ישראל נזכרת במקרא כל אימת שהשפעתה ניכרת על מהלך ענייניה של האומה הישראלית. אין המקרא מספר על מאמציה של מצרים להשתלט על ארץ כנען, כשלא היה בכך גורם להתפתחות תולדותיה של האומה הישראלית... על כן המקרא, שכל כולו בא ללמד את היחס של ה' לישראל כל עוד שרוח הנבואה ורוח הקודש פעלו בגלוי בישראל, החל מבריאת העולם להודיע לבאי עולם את ה' כבורא, בחינת "כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גויים".

כיוון אחר של התייחסות לישמעאל אפשר לראות במדרש, ולפיו יש משמעות חיובית בהצגת גדולתו הרוחנית של ישמעאל. גישה זו נוצרה כנראה בהשפעת הדרשה הקובעת שישמעאל חזר בתשובה, ולכן יש מקום להאיר באור

* הרב צבי טל, בוגר ישיבת מרכז הרב והמחלקה לתלמוד, מלמד בתכנית הידברות דתיים-חילוניים כבר אילן.

¹ א' וייזר, "מצרים במקרא", מחננים קה (תשכ"ו), עמ' 16-24. המאמר נמצא גם באתר דעת.

חיובי גם את פרשיות חייו הקודמות לחזרתו בתשובה. הגם שהמדרש כאן מפרש פסוק אחר מהפסוק שבמוקד עיוננו, אפשר לראות בו יחס אמפטי וענייני המלמד אותנו ערך חשוב בקבלת עול מצוות מישמעאל:² וישמעאל בן י"ג שנה - כיון שזכר שנותיו של אברהם זכר גם כן שנותיו של ישמעאל לכבודו, כי ידוע היה ממה שזכר שישמעאל היה בן י"ג שהרי בן שנים ושש שנה היה אברהם כשנולד ישמעאל וביום המילה היה אברהם בן צ"ט הנה כי בן י"ג שנה היה ישמעאל. גם יש בו סמך כי בן שלש עשרה שנה נכנס אדם למצוה ומהיום ההוא ומעלה הוא בן מצוה וחייב בכל המצות ואם לא מל אותו אביו עד י"ג שנה חייב הוא למול את עצמו.

בספר "משיבת נפש"³ על בראשית פרק ט"ז אפשר לראות גישה המייחסת ערך עצמי גם לכתיבת שנותיו של ישמעאל בתורה:

"ואברהם בן שנים שנה ושש שנים בלדת הגר את ישמעאל לאברהם". פירש"י למה נמנות שנותיו של ישמעאל, **הודיע שבן י"ג שנה היה כשנימול ולא עיכב**. ומקשים העולם הלא נכתב בהדיא וישמעאל בנו בן י"ג שנה בהמולו את בשר ערלתו וקושיא גדולה היא. ונ"ל אם לא החשבון מלידת ישמעאל הייתי אומר שודאי ישמעאל נימול לי"ג שנה ורצה לעכב ואביו כפה לו ידים ורגלים ומל אותו בעל כורחו (כמו שכפה יצחק ידו ורגלו, והייתי אומר שכמה ימים אחר שנימול אברהם נימול ישמעאל) אמנם מחשבון הלידה נראה שנימולו, אברהם וישמעאל ביום אחד, ואז היה אברהם חולה ואין כח בידו למול אותו בעל כורחו.

מקור אחר, שיש בו ראייה ורמז לכיוון חשיבה המתיר ללמוד גם דברים שאינם קשורים ישירות לעם ישראל, מצוי בשו"ע⁴ בעניין קריאה בספרי מלחמות בשבת. רבי יוסף קארו אוסר לקרוא בהם אף ביום חול, אבל הרמ"א מתיר כשהם כתובים בעברית, ומכלל לאו אפשר להסיק הן. דהיינו, שביום חול מותר לקרוא בספרי מלחמות בלשון הקודש אפילו לדעת ר"י קארו, בגלל הערך הכללי שניתן להפיק מהם: "מליצות ומשלים של שיחת חולין ודברי חשק כגון ספר עמנואל וכן ספרי מלחמות אסור לקרות בהם בשבת ואף בחול אסור משום מושב לצים, ועובר משום אל תפנו אל האילים"... הגה: "ונראה לדקדק הא דאסור לקרות בשיחת חולין וסיפורי מלחמות היינו דווקא אם כתובים בלשון לעז אבל בלשון הקודש שרי (וכן נראה לי מלשון שכתבו התוספות פרק כל כתבי וכן נהגו להקל בזה)".

הד לוויכוח בין חכמי ישראל בדבר שאלת לימוד ההיסטוריה העולמית והכרתה אפשר לראות בהקדמה לספר "צמח דוד"⁵. המחבר כותב שם דברים מפורשים בדבר הערך של הכרת ההיסטוריה העולמית:

אולם מביט אני מראשית (=מראש), שרבים יפערו עלי פיהם ועתק עלי ידברו על אשר כתבתי מסופרים אשר לא מבני ישראל המה. מצורף לזה, שחבורי חלק השני הזה כסיפורי שמועות דברי מלחמות ושאר חידושים, הלא הוא בעיניהם כשטרי הדיוטות (=שטרות של חשבונות וחובות) וגרוע עוד הימנו, ולדעתם יהיה בכל פנים אסור לקרות בו בשבת (=שזהו דינם של שטרות חולין בשבת)... וראיתי בסיפורי הספר הזה תועליות (=מטרות/תרונות) רבות. האחד: שנתפרסם בסיפורי שמועות של הספר הזה השגחת ה' על צאן מרעיתו... שנית: שהחי יתן אל ליבו כשהאדם עולה לגדולה ולמעלה רמה מכל מקום יהי עניו ושפל רוח ומרוצה לעם... ואל יתיאש מן הפורענות (=שתגיע לאויביו)... שלישית: שהאדם יזהר ויפחד משונאו הקטון והשפל כמו שנזהר משונאו הגדול והעצום... חמישית: שנתפרסם בספורים האלו השגחת ה' יתברך שנותן לרשע רע כרשעתו גם בעולם הזה... שביעית: מספורים אלו ילקח ראייה על כמה זמנים ומאמרים ממאמרי חז"ל (מסיפורי ההיסטוריה של עמי העולם נלמד גם על ההיסטוריה של עם ישראל, כשאין לנו מקורות מידע יהודיים, צ"ט)... תשיעית: בהיות שאנחנו בין הגויים וגרים תושבים אנחנו עמהם וכאשר יספרו או ישאלו לנו לימים ראשונים ממלכות קדומים נשים יד לפה לא ידענו מה להשיב, ונדמה להם כבהמות אשר לא ידעו בין ימינם לשמאלם... אך על ידי ספר זה יכול המשיב להשיב... עשירית: ... שכאשר יקרא הקורא בחלק השני הזה עוצם גדולת המלכים והקיסרים ולנו בגלותינו לא מלך ולא מושל נתפלל אליו להשיב שופטינו כבראשונה ולהצמיח צמח דוד.

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
הדף מופיע באינטרנט באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן
בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>
כתובת המייל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' עמוס פריש
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

² פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) בראשית פרשת חיי שרה - תולדות פרק כה סימן כה.

³ רבי יוחנן ב"ר אהרן לוריא נולד סביב שנת ר' (1440) באלזס שבגבול צרפת-גרמניה. למד בישיבות גרמניה, ואח"כ היה רב, פוסק ודרשן בכמה קהילות באלזס. הוא נחשב לאחד מגדולי הרבנים בדורו.

⁴ אורח חיים שז, טז.

⁵ ר' דוד גאנז, צמח דוד, חלק ב. תלמיד חכם, אסטרונום, מתמטיקאי, גאוגרף והיסטוריון יהודי. מראשוני אנשי המדע היהודים בעת החדשה. היה תלמידם של הרמ"א והמהר"ל. דמותו משלבת את איש ההלכה המאמין ואיש המדע.